

УДК 327.36(477:497.1)

Володимир Смолянюк

МИРОТВОРЧІСТЬ ЯК ВІЙСЬКОВА ФОРМА ПРОЯВУ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена політико-правовим аспектам планування і реалізації Україною військових миротворчих заходів на Європейському континенті і у світі, насамперед - на території колишньої Югославії. Робиться висновок про доцільність продовження Україною її миротворчих зусиль у XXI столітті.

Проблематика миротворчості, конкретніше - проблематика підготовки і використання миротворчих сил у загальноцивілізаційних інтересах, як свідчать події кількох останніх десятиріч, набуває дедалі більшого поширення у суспільній свідомості по суті всіх країн сучасності. На погляд автора, миротворчі сили - це загальна назва суб'єктів світової та регіональної політики, діяльність яких спрямована на зміцнення миру і безпеки, ліквідацію або обмеження міждержавних, міжетнічних, міжконфесійних та інших конфліктів і суперечностей, на демілітаризацію суспільної свідомості. Найвпливовішими миротворчими силами сучасності (про що свідчить безпосередня військово-політична практика) є спеціалізовані структури ООН: місії спостерігачів і збройні сили по підтриманню миру, які виконують визначені Генеральною Асамблеєю або Радою Безпеки Організації заходи і дії, спрямовані на підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки. Головною формою виконання ними своїх функціональних обов'язків є операції щодо підтримання миру (ОПМ), безпосереднім проявом яких є демонстрації, блокади, територіальне розведення ворогуючих сторін, заходи силового встановлення миру та деякі інші види активності повітряних, морських і сухопутних сил держав-членів ООН, які надали у розпорядження Ради Безпеки відповідно до особливих угод необхідні збройні формування, допомогу і засоби обслуговування, в тому числі право проходження через свою територію. Порядок викори-

стання від імені ООН збройних сил і військових спостерігачів, які надійшли в її розпорядження, визначаються Главою VII Статуту Організації. Складниками передбаченої Статутом концепції колективної безпеки є обов'язковість узгоджених дій держав-постійних членів Ради Безпеки при використанні сили від імені ООН, згода держав у разі проведення ОПМ на розміщення збройних сил на їхній території, комплектування військових підрозділів і місій спостерігачів не на основі індивідуального набору військовослужбовців, а з-поміж контингентів збройних сил держав-членів ООН.

Враховуючи геополітичну обстановку в Європі та світі на момент розпаду світової соціалістичної системи, а також власні військово-політичні можливості, Україна не могла не відреагувати на підвищення "політичного попиту" світової ствдужності держав на кваліфіковані миротворчі сили. Згідно з Постановами Верховної Ради та відповідно до Статті 2 Закону України "Про Збройні Сили України" українські підрозділи, починаючи з липня 1992 року, беруть участь у реалізації миротворчих операцій у кількох регіонах планети на постійній основі, при цьому центром реалізації миротворчих можливостей Української держави обгрунтовано вважається територія колишньої СФРЮ. Нагадаємо, що політична криза у экс-соціалістичній Югославській Федерації, криза, яка набула численних військових вимірів у ході посилення дезінтеграційних процесів на Балканах, розпочалася у 1990-

1991 рр. після виходу із складу федеративного державного утворення Словенії, Хорватії, Боснії і Герцеговини та наступного утворення Сербією та Чорногорією Союзної Республіки Югославії (СРЮ). З метою уникнення жертв серед цивільного населення та сприяння політичному урегулюванню конфлікту Рада Безпеки ООН 21 лютого 1992 року прийняла резолюцію № 743 про створення миротворчих сил ООН з охорони на території колишніх югославських республік загальною чисельністю близько 50 000 осіб.

Постановами Верховної Ради України від 3 липня 1992 року та від 19 листопада 1993 року створено правову основу для формування українського контингенту миротворчих сил у кількості 1200 військовослужбовців, який складався з двох окремих спеціальних батальйонів (осб), 60-го та 240-го, групи офіцерів штабних структур миротворчих сил ООН (оперативна група у складі 63 осіб), підрозділу військової поліції (20 осіб) та групи військових спостерігачів ООН (10 офіцерів).

Відповідно до запиту Секретаріату ООН та на підставі Директиви Міністра оборони України від 17 травня 1995 року було сформовано 15-й окремий спеціальний вертолітний загін (освз) у складі 5 вертольотів, ПО військовослужбовців, відповідної техніки і озброєння, який було відправлено на територію Хорватії 29 червня 1995 року.

Станом на 1 липня 1995 року чисельність особового складу українського контингенту миротворчих сил ООН у колишній СФРЮ досягла максимального значення - 1293 військовослужбовці. У вересні-грудні того ж року відбулося скорочення загальної кількості миротворчих підрозділів під прапором України, скорочення посад штабних офіцерів, військових поліцейських та військових спостерігачів. До України було виведено 15 освз, 60 осб і практично всіх офіцерів оперативної групи, що відбивало загальний військово-політичний процес на заході Балканського півострова: 20 грудня 1995 року миротворчі сили ООН завершили виконання миротворчої місії у колишній Югославії.

У грудні 1995 року у США були підписані Дейтонські угоди по підтриманню миру на території колишньої Югославської Федерації Силами виконання угоди, представленими військовим контингентом держав-членів НАТО, що було визначено резолюцією Ради Безпеки ООН № 1031 від 15 грудня 1995 року. 29 грудня Уряд України прийняв Постанову про залучення до складу Сил виконання угоди 240-й особливий батальйон українських миротворців. У січні 1996 року представниками НАТО була проведена сертифікація 240 осіб, після якої (23 лютого 1996 року) батальйон було перепідпорядковано Силам виконання угоди в Боснії та Герцеговині під егідою НАТО.

Події на Балканському півостріві не вичерпали миротворчих зусиль України. У середині 1990-х років паралельним напрямком діяльності "голубих шоломів" з українською символікою стала Екваторіальна Африка: 16 січня 1996 року Верховна Рада згідно із запитом Секретаріату ООН прийняла Постанову "Про надання до місії ООН в Анголу інженерно-мостового підрозділу чисельністю 200 осіб", а вже 17 січня до місії ООН в Анголі було відправлено 5 військовослужбовців Збройних Сил України у якості військових спостерігачів Організації. Практичне виконання Постанови у повному обсязі розпочалося через два місяці: 16 березня 1996 року в Луанду прибула 901-а окрема понтонно-мостова рота (опмр) чисельністю 200 осіб, 31 березня до Анголи було відправлено ще 9 військовослужбовців ЗС України на посади штабних офіцерів місії ООН. Виведення 901 опмр з технікою і озброєнням в Україну було здійснено з 20 по 23 грудня 1996 року у зв'язку із закінченням мандату її діяльності в Анголі.

Нестійкість ситуації на Балканах, продовження громадянського протистояння на території колишньої Югославії вимагали подальшого втручання міжнародної спільноти. 25 березня 1996 року Верховна Рада України прийняла Постанову "Про участь миротворчих сил України у Оадній Славонії", відповідно до якої на територію колишньої Югославії було відправлено 17-ту верто-

льотну ескадрилью (150 осіб, 6 вертольотів), 8-му вертольотну ескадрилью (125 осіб, 10 вертольотів), 70-ту окрему танкову роту (160 осіб, 10 танків). 28 жовтня у Східну Славонію було додатково відправлено 64-ту окрему спеціальну механізовану роту чисельністю 105 військовослужбовців і 20 автомобілів. Значна частина із перелічених підрозділів після виконання покладених на них завдань до кінця року була виведена на територію України і розформована, деякі продовжили виконання миротворчих функцій до середини 1997 року, що

визначалось Резолюцією Ради Безпеки ООН від 16 жовтня 1997 року про скорочення миротворчих підрозділів і штабних офіцерів при місії ООН у Східній Славонії. Згідно з рішенням Верховного Головнокомандуючого Об'єднаними Збройними Силами НАТО у Європі 240-ї особі миротворчих сил України було передислоковано із м. Сараєва в м. Мостар (Боснія і Герцеговина).

Наведемо загальний перелік миротворчих операцій, в яких брали участь українські миротворці [1]:

Таблиця 1.

Миротворчі операції ООН за участі України

№ п/п	Найменування миротворчого контингенту ООН	Початок і мета операції	Район проведення	Чисельність миротворчого контингенту
1.	UNMOT (Місія спостерігачів ООН у Таджикистані)	Грудень 1994 р. Дотримання угод про припинення вогню. Запобігання провокаційним діям на афганотаджицькому кордоні. Забезпечення координації дій різних служб при організації гуманітарних конвоїв.	Таджикистан	41 військовий спостерігач, 18 міжнародних представників, 26 цивільних фахівців з 9 країн, в т. ч. з України
2.	UNPREDEP (Сили ООН, розгорнуті для попередження виникнення конфлікту)	31 березня 1995 р. Гарантування безпеки і стабільності у колишній югославській республіці Македонії	Македонія	1043 військовослужбовці, 36 військових, 73 міжнародних спостерігача, 26 поліцейських, 127 цивільних фахівців з 27 країн, в т.ч. з України
3.	UNTAES (Адміністрація ООН з інтеграції Східної Славонії, Баранья та Західного Сирміуму)	12 листопада 1995 р. Контроль за інтеграцією району до складу Хорватії. Спостереження за демілітаризацією. Забезпечення безпеки біженців. Збереження стабільності у регіоні.	Східна Славонія, Баранья, Західний Сирміум	3251 військовослужбовець, 98 військових спостерігачів, 438 поліцейських з 31 країни, в т.ч. з України

4.	UNMBBH (Місія ООН в Боснії і Герцеговині)	21 грудня 1995 р. Спостереження і перевірка діяльності органів правопорядку. Дотримання законності. Підготовка персоналу.	Боснія і Герцеговина	1955 поліцейських радників, 380 міжнародних представників, 900 цивільних фахівців з 38 країн, в т.ч. з України
5.	UNMOP (Місія спостерігачів ООН на півострові Превлека)	Січень 1996 р. Спостереження за процесом демілітаризації п-ва Превлека, право на який оспорує Хорватія і СРЮ.	Пів Превлека	27 військових спостерігачів з 24 країн, в т.ч. з України
6.	UNOMA (Місія спостерігачів у Анголі)	Липень 1997 р. Надання допомоги в установленні у країні міцного миру. Інтеграція опозиційного збройного угруповання УНІТА у державні структури. Вирішення кризових явищ у різних суспільних сферах.	Ангола	3026 військово-службовців, 253 військових, 289 поліцейських і 23 міжнародних спостерігача з 30 країн, в т.ч. з України

У якості проміжного висновку наведемо думку В. Гречанінова (у 1998 році - керівника групи військових експертів Українського центру економічних і політичних досліджень): "Виходячи з чисельності своїх миротворчих контингентів, вона (Україна - В.С.) входить у число перших 20-30 країн серед більш як 80 держав-учасниць миротворчості" [2].

На наш погляд, виходячи із наявної інформації про якість виконання українськими миротворцями протягом 1990-х років покладених на них завдань, можна сформулювати додатковий висновок не лише про політичну доцільність і виправданість участі України у подібних силових акціях, але й про професійну відповідність навичок і вмінь українських військовослужбовців загально-світовим стандартам досягнення необхідного результату у миротворчих ситуаціях (табл. 2).

Додамо, що діяльність українських "блакитних шоломів" на Балканах відбила принципову особливість сучасного ускладнення миротворчих операцій: від спостереження за обстановкою в зоні конфлікту і посередницьких дій збройних представників ООН, що було властиво 1950-1980-м рокам, такі операції із виключно військових трансформувались в поліфункціональні, метою яких стало вирішення набагато більшого кола проблем, а механізмом безпосереднього втілення - залучення кількатисячних контингентів військових і цивільних фахівців для урегулювання кризової ситуації.

Варто підкреслити, що проблематика миротворчості, її наявний стан наприкінці ХХ сторіччя, а також можлива роль у майбутньому стали темою семінару з

Таблиця 2.

Відповідність дій українського миротворчого контингенту на території колишньої СФРЮ вимогам ООН [3]

Розвиток конфлікту	Дії ворогуючих сторін	Дії миротворчих сил	№ українських миротворців
Початковий (мирний) етап	Масові мітинги, громадянське безладдя. Ескалація етнічного націоналізму і міжнаціональної ненависті. Диверсійно-терористична діяльність опозиції. Напруженість у відносинах сторін.	Прийняття рішення щодо проведення операції. Формування, перекидання і розгортання контингенту військ у визначені райони. Вивчення оперативної обстановки і місцевості. Демонстрація готовності до рішучих дій.	Задовольняють вимогам об'єднаного військового командування
Збройне протиборство сторін	Розгортання військових дій і збройних сутичок сторін. Захоплення населених пунктів. Масові вбивства громадян, геноцид. Нарощування військової могутності супротивних угруповань.	Недопущення в зону бойових дій надходження свіжих сил, військових вантажів сторонам. Блокування збройних формувань. Оборона режимних зон і об'єктів миротворчих сил.	Задовольняють вимогам об'єднаного військового командування
Укладання перемир'я	Припинення військових дій. Дотримання угоди про припинення вогню. Відведення важкої техніки і озброєнь від лінії бойового зіткнення сторін. Будівництво оборонних фортифікаційних споруд.	Заходи другого етапу. Додатково: встановлення буферних зон між сторонами, контроль за припиненням вогню. Патрулювання кордонів. Надання гуманітарної допомоги населенню.	Задовольняють вимогам об'єднаного військового командування
Порушення перемир'я	Приховане посилення угруповань військ, поновлення військових дій. Терористичні акти. Захоплення заручників. Зіткнення з миротворчими силами, провокації проти військових спостерігачів.	Інформаційний і силовий вплив на сторону, яка порушила перемир'я. Оточення, блокування і роззброєння екстремістських угруповань. Оборона постів миротворчих сил від диверсій і провокацій в небезпечних зонах.	Задовольняють вимогам об'єднаного військового командування
Відновлення миру в регіоні	Припинення військових сутичок. Розформування збройних угруповань. Ліквідація наслідків конфлікту.	Контроль за роззброєнням і діями сторін. Надання допомоги у виконуваних ними заходах. Перехід до системи військової інспекції. Повернення контингентів військ у місця постійної дислокації.	Задовольняють вимогам об'єднаного військового командування

оборонної політики і військових доктрин, проведеного 26-28 січня 1998 року у Відні (Австрія) в рамках Організації Безпеки і Співробітництва у Європі, в роботі якого взяли участь і представники України [4]. За підсумками теоретичних напрацювань семінару, сучасна держава, орієнтована на ефективне використання зовнішньополітичних військово-силових механізмів не лише для досягнення задовільного стану міжнародної безпеки, а й підтримання та удосконалення своєї військової могутності, повинна бути готовою до реалізації кількох моделей миротворчих операцій: 1. Операцій по підтриманню превентивної дипломатії (Operations in Support to Preventive Diplomacy). 2. Операцій по підтриманню миру і відновленню миру (Peace Keeping Operations and Peace Enforcement Operations). 3. Операцій по силовому встановленню миру (Limited War). Відповідно, миротворча діяльність України у майбутньому не зможе обійтись без врахування рекомендацій даного міжнародного форуму.

Враховуючи наведену вище інформацію, зазначимо, що одним із найбільш істотних підсумків миротворчої діяльності України протягом 1992-1999 рр. і одночасно потужним правовим орієнтиром на майбутнє став Закон України "Про участь України в міжнародних миротворчих операціях" від 23 квітня 1999 року [5]. Політична важливість даного документа беззаперечна: **Україна розглядає участь у міжнародних миротворчих операціях як важливу складову своєї зовнішньої політики, виходячи із усвідомлення власної відповідальності у справі підтримання міжнародного миру і безпеки, враховуючи зобов'язання України як держави-члена ООН надавати допомогу Організації в діях, що проводяться відповідно до її Статуту, а також виконуючи зобов'язання держави-члена Організації з Безпеки і Співробітництва в Європі конструктивно співробітничати у використанні всього діапазону можливостей ОБСЄ для запобігання конфліктам та їх розв'язання.**

Закон передбачає, що участь України у міжнародних миротворчих операціях здійснюється шляхом надання миротворчого контингенту, миротворчого персоналу, а також матеріально-технічних ресурсів та послуг у випадках проведення такої операції лише кількома наддержавними інстанціями:

- Організацією Об'єднаних Націй, при цьому рішення на безпосередні миротворчі дії повинно бути прийняте Радою Безпеки ООН;

- Організацією Безпеки і Співробітництва в Європі чи іншою регіональною організацією, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки згідно з положеннями Глави VIII Статуту ООН;

- багатонаціональними силами, що створюються за згодою Ради Безпеки ООН, дії та заходи яких здійснюються під загальним контролем Ради.

В контексті саме такої конкретизації кількості суб'єктів міжнародної політики, покликаних здійснювати планування і керівництво миротворчими діями зацікавлених сторін, в тому числі й України, більш зрозумілою стає стримана позиція Києва стосовно ініціатив Російської Федерації стимулювати миротворчі акції на теренах СНД з обов'язковим залученням російських частин і підрозділів у їх фактичну об'єктивацію.

Відтак, враховуючи дію згаданого вище Закону, можливо сформулювати твердження про поступове вироблення в Україні системних підходів щодо участі у миротворчих заходах під егідою ООН. Але у випадку подальшого посилення військово-політичного співробітництва України з іншими державами на засадах миротворчості, а тим більше у випадку її участі в операціях Об'єднаних загальновійськових тактичних сил (ОЗТС) необхідним кроком, як того вимагає Хартія про особливе партнерство між Україною і НАТО, є подальше удосконалення відповідної законодавчої бази, в тому числі фіксація миротворчих можливостей України у новій Военній доктрині.

Косівська криза першої половини 1999 року, об'єктивно створюючи умови для безпосереднього втілення норм Закону "Про участь України в міжнародних миротворчих операціях", продовжила традицію активної участі українських миротворців у перебігу балканських подій. Відповідно до Указу Президента України № 852 від 14 липня "Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Косово, Союзна Республіка Югославія", розробленого на основі Резолюції Ради Безпеки ООН № 1244 від 10 червня 1999 року, Україна визнала за доцільне відрядити до складу міжнародної присутності з безпеки в Косово під егідою ООН український миротворчий контингент чисельністю до 800 військовослужбовців Збройних Сил України [6]. Миротворчими частинами і підрозділами, орієнтованими на урегулювання Косівської кризи, стали: 57-й військовий госпіталь на 100 місць (штатний розпис госпіталю - 246 військовослужбовців, 111 одиниць техніки), 14-й вертолітний загін (90 військовослужбовців, 50 одиниць техніки, в тому числі 4 вертольоти), 37-а окрема рота забезпечення (108 чоловік особового складу, 36 одиниць техніки), окремий мотострілецький батальйон (356 військовослужбовців). За попередніми підрахунками спеціалістів, утримання українського контингенту в Косово у названому вище складі коштує близько 1 млн. 250 тис. доларів на місяць [7]. Правове забезпечення участі українських миротворців у балканських подіях посилив Закон України від 16 липня, який схвалив Указ Президента України від 14 липня із застереженням: українські солдати "не братимуть участі в акціях, які загрожують їхньому життю, зокрема в акціях, пов'язаних із демілітаризацією військових формувань, які діяли й діють на території Косово" [8].

Окремим напрямом аналізу миротворчої діяльності України слід вважати її дозовану участь у здійсненні колективних миротворчих програм країнами СНД. 20 березня 1992 року у Києві на нараді вищих керівників держав-учасниць Співдружності була

підписана Угода про Групи військових спостерігачів і Колективні сили по підтриманню миру в СНД, а 15 травня того ж року в Ташкенті - протоколи про статус Груп військових спостерігачів і Колективних сил по підтриманню миру в СНД, про тимчасовий порядок формування і використання Груп військових спостерігачів і Колективних сил в зонах конфліктів між державами СНД, а також про комплектування, структуру, матеріально-технічне і фінансове забезпечення цих груп і сил. 24 вересня 1993 року була підписана Угода про Колективні сили по підтриманню миру, доповнена документами про статус об'єднаного командування ними і схему фінансування. 19 січня 1996 року підсумком зустрічі вишого керівництва країн СНД стала Концепція запобігання і урегулювання конфліктів на території СНД, Положення про Колективні сили по підтриманню миру в СНД, а також Угода про направлення миротворчих сил СНД в Таджикистан. Беручи участь в урегулюванні таджицької кризи шляхом використання можливостей військових спостерігачів від України, починаючи з 1994 року, Київ не погодився відрядити український миротворчий контингент до Таджикистану. Одночасно Київ продемонстрував бажання присутності українських миротворців у зоні грузино-абхазького протистояння, що, на погляд українських урядовців, сприятиме швидшому досягненню задовільного результату у переговорах між Тбілісі і Батумі. Не слід забувати і про активну позицію української сторони в урегулюванні Придністровської кризи: значна частина дозованих контактів Кишинева і Тирасполя відбулася завдяки посередницькій діяльності саме України.

Підсумуємо: 1990-ті роки пройшли під знаком активного залучення України у підготовку і проведення миротворчих операцій. Кваліфікація українських військовослужбовців, рівень командування ними, технічне забезпечення частин і підрозділів під українським прапором у цілому задовольняли вимогам Організації

Об'єднаних Націй, що створило необхідні передумови для продовження миротворчої діяльності Києва на міжнародній арені, Одночасно слід констатувати певне підвищення зовнішньополітичного авторитету України, яка продемонструвала не лише бажання, але і вміння адекватно реагувати на гострі геополітичні виклики конфліктогенного міжнародного середовища кінця ХХ сторіччя.

1. Миротворческие операции ООН. Справочные данные//Зарубежное военное обозрение,-1998-№2.-С. 57-58.

2. Гречанинов В. Миротворчість. Нові підходи//Політика і час-1998. -№9. -С. 14.

3. Таблиця побудована на основі статей: *Красное А.Б.* Авиация в миротворческих операциях // Военная мысль,-1999,- № 4.- С. 30; *Пальчук М.* Проблеми міжнародної безпеки і миротворчі операції // Військо України. -1998. -№ 3 ^ . - С. 6-8; *ШкуркоД.* Солдатські матері привітали своїх синів на Балканах//Військо України.-1998. -№1-2.-С.4-5.

4. *Данилов В. Н., Усольцев А.В.* Настоящее и будущее миротворческих операций // Военная мысль.-1998.-№6.-С. 7-Ю.

5. Див.: Відомості Верховної Ради України.-1999. -№22-23. -С. 468-469.

6. Див. : Офіційний вісник України. -1999. - № 31. - С 31,

7. *Мухин В., Ножин В.* Украина ищет свое место в мире // Независимое военное обозрение. -1999.-№31.-С.3.

8. Див. : Закон України "Про схвалення Указу Президента України "Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Косово, Союзна Республіка Югославія" від 16 липня 1999 року//Голос України. -1999. - 6 серпня. - С 3.

Volodymyr Smolyanyuk

PEACE-KEEPING AS A MILITARY FORM OF FOREIGN POLICY ACTIVITY OF UKRAINE

This article is devoted to the political and legal aspects of Ukraine's planning and realisation of military and peace-keeping operations both in Europe and in the world and, primarily, on the territory of the former Yugoslavia. The author arrives at a conclusion that Ukraine should continue its peace-keeping efforts in the XXI century,